

Мср Саша Туцаковић, асистент
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0002-6690-9722

Прегледни научни рад
УДК: 347.23:316.323.3
DOI: <https://doi.org/10.46793/7623-154.049T>

ADIUDICATIO KAO НАЧИН СТИЦАЊА СВОЈИНЕ У РИМСКОМ ПРАВУ*

Резиме

Адјудикација (*adiudicatio*) у римском праву представља део формуле тужбе за деобу заоставштине (*actio familiae erciscundae*), тужбе за развргавање сусвојине (*actio communi dividundo*) и тужбе за утврђивање међа (*actio finium regundorum*), у којем се судија овлашћује да ствар досуди некоме од парничара. Док је Гај истакао њен процесни аспект у формулама деобних тужби и тужбе за утврђивање међа, Улпијан је адјудикацију посматрао као један од начина стицања својине. У раду се адјудикација превасходно обрађује са стране стицања својине, указујући на њене специфичности у различитим врстама спора.

Кључне речи: адјудикација (*adiudicatio*), стицање својине, деоба, *actio familiae erciscundae*, *actio communi dividundo*, *actio finium regundorum*.

1. Увод

Адјудикација (*adiudicatio*) представља правни институт римског права, који се може посматрати са аспекта процесног права и стварног права. Иако Гај у својим „Институцијама“ адјудикацију излаже пре свега као део формуле у тужбама *actio familiae erciscundae*, *actio communi dividundo* и *actio finium regundorum*, већ из његове дефиниције произилази да судија може досудити ствар једној од странака, што имплицира стицање својине.

Улпијан у „Регулама“ иде корак даље, убрајајући адјудикацију међу класичне начине стицања својине, док Павлов фрагмент 47а из *Fragmenta*

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2025. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

Vaticana разликује њено дејство у *iudicium legitimum* и у *iudicia imperio continentia*. Марцелово сведочанство додатно указује на ограничено дејство адјудикације у случају погрешне пресуде.

Полазећи од ових извора, рад настоји да систематски прикаже адјудикацију као начин стицања својине и њену улогу у поступцима деобе заоставштине, односно сусвојине и у поступку за утврђивање међа.

2. Појам адјудикације у Гајевим „Институцијама“

Адјудикација (*adiudicatio*) се пре свега може посматрати са процесног аспекта, као један од могућих делова формуле.¹ У том смислу Гај објашњава да *adiudicatio* представља део формуле у којем се судија овлашћује да некое од странака у поступку досуди ствар. Он наводи да је *adiudicatio* могао бити део формуле у случајевима тужбе за деобу заоставштине међу сунаследницима (*actio familiae erciscundae*), тужбе за деобу сусвојине међу ортацима, (*actio communi dividundo*) и тужбе за утврђивање међа између суседа (*actio finium regundorum*). Према Гају, тај део формуле гласи: „Колико треба досудити, нека судија досуди Тицију“ (*Nam illic ita est quantum adiudicari oportet, iudex Titio adiudicato*).²

Из наведеног произилази да је Гај у свом уџбенику на један врло јасан и дидактички начин дефинисао појам *adiudicatio* као део формуле две тужбе којима се покрећу деобни спорови, као и тужбе којом се покреће поступак за уређење међа. Једино је последњи сегмент, у којем наводи како је предметни део формуле гласио, прилично нејасан, јер се може односити само на тужбу за утврђивање међа,³ док је неприменљив код тужби за деобу сусвојине. То и не треба да чуди, јер као што ће се видети у наставку рада, тужбе за деобу са једне стране и тужба за утврђивање међа са друге стране, битно се разликују, тако да *adiudicatio* не може имати исто место и функцију, па самим тим ни садржину, која би се у целини могла применити у формулама све три тужбе. У складу са тим, Гај је кроз формулацију - „Колико треба досудити, нека судија досуди Тицију“ – навео само један пример адјудикације, који се односи на одређену врсту спора у оквиру *actio finium regundorum*.⁴

¹ Gai Inst. 4, 39.

² Gai Inst. 4, 42.

³ Beghini, M., *La divisione giudiziale della comunione non ereditaria - Studio sulla funzione dell'adiudicatio*, Roma Tre Press, Roma, 2023, стр. 63.

⁴ Реч је о случају када је стварна површина нечије парцеле била мања од оне, која је службено утврђена приликом поступка поделе и доделе земљишта (*ager divisus et assignatus*). Ова врста спора означавања је појмом *controversia de modo*. Тада би онај који сматра да му је површина земљишта мања од службено утврђене подигао *actio finium regundorum* против лица, чија је површина земљишта већа од службено утврђене, а на уштрб тужиоцевог земљишта. У овом случају, судија би досудио тужиоцу у својину онолико, колико је потребно како би се стварна површина земљишта изједначила са

Гај није даље обрађивао имовинске последице адјудикације, али је у њеној дефиницији изрекао њену суштину, а то је да је њоме судија овлашћен да ствар досуди некоме од парничара. Самим тим, може се претпоставити да је Гај био свестан да странке стичу својину на стварима које би им судија досудио пресудом. Међутим, он у свом уџбенику није одмакао даље од разматрања процесног аспекта адјудикације.

За разлику од Гајевих „Институција“, постоје други извори који адјудикацију третирају као начин стицање својине. У наставку рада биће обрађени ти извори, а онда ће се анализирати специфичности адјудикације код деобних тужби, у односу на тужбу за утврђивање међа.

3. *Adiudicatio* и стицање својине

У Улпијановим „Регулама“, појам адјудикације обрађен је у оквиру XIX наслова који носи назив „Својина и стицање ствари“. На почетку овог наслова обрађује се подела ствари на *res Mancipi* и *res nec Mancipi*.

Одмах након тога наводи се: „Својину над појединим стварима стичемо на основу манципације, традиције, одржаја, *in iure* цесије, адјудикације и закона.“⁵ Дакле, у истој равни са манципацијом, *in iure* цесијом, традицијом, одржајем и законом, као начин стицања својине експлицитно се наводи адјудикација. У Гајевим „Институцијама“ се такође наводе сви поменути начини стицања својине, осим стицања својине на основу закона и адјудикације.⁶ У том делу су Улпијанове „Регуле“ отишле даље.

После цитираног одломка, у „Регулама“ се даље појединачно објашњава сваки од наведених начина стицања својине. Адјудикација је објашњена на следећи начин: „Адјудикацијом стичемо својину на основу тужбе назване *actio familiae erciscundae*, која се примењивала у односима између наследника, као и тужбе *actio communi dividundo*, која се примењује у односима између ортака, те тужбе *actio finium regundorum*, која се примењује у односима између суседа. Ако, наиме, судија једном од наследника или ортака или суседа досуди неку ствар, она одмах постаје његова својина, било да припада у *res Mancipi* било у *res nec Mancipi*.“⁷

Најпре треба приметити да је поменута класификација ствари на *res Mancipi* и *res nec Mancipi*. То указује да овај текст има корен у класичном

службено утврђеном, Туцаковић, С., *Actio finium regundorum: област примене и правна овлашћења геометара*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са Стандардима европске уније, књ. 13, Крагујевац, 2025, стр. 82-83; Hinrichs, F. T., *Zur Geschichte der Klage finium regundorum: Eine Kontroverse mit Rolf Knütel*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, vol. 111 no. 1/1994, стр. 260 и 262.

⁵ *Ulp. Reg.*, 19, 2.

⁶ Beghini, M., *нав. дело*, стр. 85.

⁷ *Ulp. Reg.*, 19, 16.

праву.⁸ Затим, као и код Гаја, и у Улпијановим „Регулама“ се адјудикација везује за исте три тужбе – *actio familiae erciscundae*, *actio communi dividundo* и *actio finium regundorum*. Једина суштинска разлика међу њима је у томе што је Улпијан посматрао адјудикацију из угла стицања својине, а Гај из угла елемената формуле поменутих тужби. То не треба тумачити у смислу да Улпијан није видео адјудикацију као део формуле и обрнуто, да Гај није видео да се адјудикацијом стиче право својине. Ако се упореде оба текста, јасно је да ни у једном делу нису противречна. Једноставно, недостатак жеље за беспотребним уопштавањем и теоретисањем, као општепознатог обележја у начину рада римских правника, вероватно је присутно и овде. У свему томе, Гај је дао приоритет процесном аспект адјудикације, а Улпијан њеном дејству умереном ка имовини странака.

За разумевање адјудикације као начина стицања својине, од помоћи може бити и Павлавов фрагмент 47а у *Fragmenta Vaticana*. Овај фрагмент не говори директно о стицању својине, већ о стицању службености плодуживања (*ususfructus*), али све што је речено за плодуживање јасно је да се односи и на стицање својине. Наиме, адјудикацијом судија може конституисати плодуживање у поступцима за деобу заоставштине (*actio familiae erciscundae*), или у поступку за развргавање сувласничке заједнице (*actio communi dividundo*), под условом да је у питању *iudicium legitimum*. Из наведеног се може извести закључак да до стицања квинитске својине адјудикацијом долази једино у случају *iudicium legitimum*. Уколико је, пак, реч о *iudicia imperio continentia*, адјудикацијом би се стекла преторска својина, а тек након протекла рока за одржај, стекла би се квинитска својина.⁹

У том смислу треба тумачити и Павлов фрагмент из „Дигеста“ у којем се наводи: „Када је вођен поступак ради поделе заоставштине или деобе заједничке имовине, претор ће одржати све одлуке које је суд донео, тако што ће одобрити приговоре или тужбе.“¹⁰ С обзиром да у случају *iudicia imperio continentia*, адјудикација није доводила до стицања квинитске својине, већ преторске својине, претор би штитио стицаоца тако што је одобравао тужбе и приговоре.¹¹ Таква заштита би била неопходна све док не протекну рокови за одржај, односно док стицалац не стекне и квинитску својину.

⁸ Beghini, М., *нав. дело*, стр. 81.

⁹ *Iudicia legitima* представља парницу између римских грађана у Риму или унутар првог миљоказа од Рима пред судијом појединцем, који је такође био римски грађанин. Када недостаје неки од наведених елемената (нпр. парнице ван првог миљоказа од Рима, или спорови у којима се јавља peregrin као судија или странка итд.) означавају се појмом *Iudicia imperio continentia*, Gai Inst. 4, 103-105; Eisner, B., Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948, стр. 547; Fagnoli, I., *Il magistrato in prima linea: I iudicia imperio continentia*, стр. 11, <https://europeanlegalroots.weebly.com/uploads/5/6/9/8/5698451/fagnoli.pdf>, приступ новембар 2025.

¹⁰ D. 10, 2, 44, 1.

¹¹ Beghini, М., *нав. дело*, стр. 89.

Такође, може се поставити питање, да ли квинтску својину адјудикацијом може стећи лице, којем је судија досудио туђу ствар, услед погрешног уверења да је то лице било једно од сунаследника, односно сувласника. У том смислу Марцел је написао: „Ако грешком започнем да држим туђе земљиште, које ми је додељено у поступку деобе заједничке имовине путем адјудикације, могу постати његов власник дуготрајним држањем.“

Дакле, без обзира да ли је реч о *iudicium legitimum*, адјудикацијом се није могла стећи квинтска својина, ако стицалац није био сунаследник или сувласник ствари која му је досуђена. Таквом погрешном пресудом, стицалац би на основу адјудикације постао држалац. Својину ће стећи тек када протекну потребни рокови за одржај. Онај, који је био прави власник или сувласник, могао би, док не протекну рокови за одржај, да подизањем *actio rei vindicatio* поврати своју ствар од држаоца, којем је ствар адјудикацијом погрешно досуђена.

4. Специфичности адјудикације с обзиром на појединачне тужбе

Из досадашњег текста произилази да је стицање својине адјудикацијом било могуће само у поступцима покренутим на основу деобних тужби и тужбе за утврђивање међа. Оно што представља константу у великом броју извора, то је да се ове три тужбе помињу заједно, готово истим редоследом. Најчешће се на првом месту помиње тужба за деобу заоставштине (*actio familiae erciscundae*), затим тужба за развргавање сувласничке заједнице (*actio communi dividundo*), а на трећем месту тужба за утврђивање међа (*actio finium regundorum*).¹² Може се претпоставити да је ово био редослед којим су тужбе биле изложене у преторовом едикту.¹³

Заједничка нит која систематски прожима ове три тужбе јесте адјудикација као део њихове формуле. То је основни разлог због којег се оне у изворима толико често разматрају заједно. С обзиром да је судија био овлашћен на основу адјудикације да било којој странци досуди одређену ствар или њен део, специфичност све три тужбе јесте положај странака. Наиме, код ове три тужбе свака странка у поступку суштински је имала положај истовремено и тужиоца и туженог (*iudicia duplica*), јер свака пресудом може нешто да добије, или да буде осуђена на испуњење неке

¹² Детаљно набрајање извора у којима се све три тужбе помињу заједно, наведеним редоследом, са изузецима, види код Buckland, W. W., *Finium regundorum*, *Revue historique de droit français et étranger*, Quatrième série, Vol. 15 1936, стр. 743-745.

¹³ Hinrichs, F. T., *нав. чланак*, стр. 263.

обавезе, најчешће да нешто плати,¹⁴ а онај који би покренуо поступак пред судом, сматрао би се тужиоцем.¹⁵

Међутим, функција адјудикације значајно се разликује између *actio familie erciscundae* и *actio communi dividundo*, као деобних тужби, у односу на *actio finium regundorum*, као тужбе за утврђивање међа. Основна функција адјудикације код тужби за деобу јесте развргавање сусвојине.

У случају тужбе за деобу заоставштине (*actio familiae erciscundae*) судија би на основу адјудикације досуђивао сваку појединачну ствар из заоставштине одређеном наследнику тако, да на крају сваки наследник добије у искључиву својину ствари чија вредност према целокупној заоставштини одговара проценту његовог наследног дела. Оваква ситуација је ретка. Најчешће је структура заоставштине таква, да се не може постићи деоба, у којој би свакоме биле досуђене ствари у искључиву својину, које вреде онолико, колико и његов удео у санаследничкој заједници, пре њене деобе. Зато је судија на основу кондемпнације (*condemnatio*) као дела формуле, изрицао осуду оној странци која је адјудикацијом стекла више, да исплати одговарајућу своту новца оном сунаследнику који је добио мање.¹⁶

На исти начин је вршена и деоба сувласничке заједнице на основу *actio communi dividundo*, када је она обухватала више ствари. Међутим, када је предмет сувласничке заједнице била само једна ствар, онда би одлучујући критеријум био да ли је ствар дељива или недељива. Уколико је ствар дељива, судија би извршио физичку деобу тако што би досудио у искључиву својину сваком сувласнику одређени физички део те ствари, водећи рачуна да вредност тог физичког дела према целој ствари процентуално буде једнака величини удела у сувласничкој заједници.¹⁷ Када је ствар недељива, или је готово немогуће извршити физичку деобу, судија би досудио целу ствар једном од сувласника у искључиву својину и истовремено би га осудио да осталим сувласницима исплати новац у складу са величином њихових удела.¹⁸

Док је основна сврха тужби *actio communi dividundo* и *actio familiae erciscundae* била развргавања сусвојине међу сувласницима на заједничкој ствари, односно међу сунаследницима на заједничкој заоставштини, тужба

¹⁴ D. 10, 1, 10.

¹⁵ D. 10, 3, 2, 1. Јустинијан је ове три тужбе класификовао као мешовите (*actiones mixtae*), јер су се њима могли остварити како стварноправни захтеви (*actiones in rem*), тако и облигационоправни захтеви (*actiones in personam*), I. 4, 6, 20; D. 44, 7, 37, 1.

¹⁶ I. 4, 17, 4.

¹⁷ Ако би неко стекао више од онога колико је износио његов удео, онда би га судија на основу кондемпнације осудио да плати одређену своту новца осталим сувласницима, I. 4, 17, 5.

¹⁸ D. 10, 3, 6, 9; D. 10, 3, 19, 3; D. 19, 1, 13, 17; I. 4, 17, 5; Туцаковић, С., *Развргавање сувласничке заједнице на основу actio communi dividundo*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима ЕУ, књ. 12, Крагујевац, 2024, стр. 101–102.

actio finium regundorum није подизана због деобе сусвојине, већ како би геометар уредио спорну међу.¹⁹ Дакле, код уређења међе нема идеалних удела између суседа, односно сусвојине, јер једноставно не постоји сувласничка заједница. Самим тим, нема никакве деобе.

Из наведеног произилази и разлика у функцији и значају адјудикације код тужби за деобу и тужбе за уређење међа. Код првих, њена основна функција је да омогући судији да изврши деобу сусвојине. Странке у овим поступцима увек стичу својину на основу адјудикације.

Док је судија у поступцима по тужбама за деобу увек морао да користи овлашћења на основу адјудикације,²⁰ геометар заправо у већини случајева није користио адјудикацију, јер је у поступку по *actio finium regundorum* превасходно утврђивао положај старе граничне линије. Када утврди стару међу, њеним обележавањем успоставио би стање од раније. У овом случају није било потребе да се било ком суседу досуди одређени део земље у својину и због тога није ни коришћена адјудикација.

Тек када није могао да утврди стару међу, он би применом адјудикације одредио нову међу,²¹ а од јустинијановог права је могао и упркос постојању старе међе, да коришћењем адјудикације успостави нову, јаснију и функционалнију међу.²² У овим случајевима би се једном суседу досудио део комшијиног земљишта. Дакле, један сусед би стекао својину адјудикацијом над делом суседне парцеле, како би се успоставила нова међа. Наравно, судија би га истовремено осудио да комшији који би тиме изгубио право својине над предметним делом земљишта, плати одређену своту новца, која одговара вредности тог дела земље.

¹⁹ Kaser, M., *Adiudicare bei der actio finium regundorum und bei Vindikationen*, in *Symbolae iuridicae et historicae Martino David dedicatae*, Leiden, 1968, стр. 87.

²⁰ Изузетак представља случај у којем је ствар која се налазила у сусвојини пропала. Иако је деоба постала немогућа, тада би сувласник пропале ствари могао да подигне тужбу како би наплатио потраживања која је имао према осталим сувласницима. Тада му је одобравана *actio communi dividundo utilis* и судија би, без адјудикације, само на основу кондемпнације одлучио о тим потраживањима, *D.* 10, 3, 11; Kaser M., *нав. чланак*, стр. 88 (фус. 1). Осим тога, у Јустинијановом праву је било могуће на основу *actio communi dividundo utilis* судским путем захтевати потраживања од сувласника и када заједничка ствар није пропала, без истовремене деобе ствари, *D.* 10, 3, 14, 2; *D.* 8, 2, 26; Туцаковић, С., *Развргавање сувласничке заједнице на основу actio communi dividundo*, стр. 100; Berger A., *Zur Entwicklungsgeschichte der Teilungsklagen im klassischen römischen Recht*, Hermann Böhlau Nachfolger, Weimar, 1912, стр. 241.

²¹ *D.* 10, 1, 2, 1; *D.* 10, 1, 4, 1.

²² *I.* 4, 17, 6.

*Saša Tucaković, LL.M., Assistant
Faculty of Law, University of Kragujevac*

ADIUDICATIO AS MODE OF ACQUISITION OF OWNERSHIP IN ROMAN LAW

Summary

Adiudicatio in Roman law represents a part of the formula in the inheritance division action (actio familiae erciscundae), the partition of co-ownership action (actio communi dividundo), and the boundary determination action (actio finium regundorum), in which the judge is authorized to award a thing to one of the parties. While Gaius emphasized its procedural aspect within the formulas of inheritance and boundary disputes, Ulpian regarded adiudicatio as one of the modes of acquiring ownership. This paper primarily examines adiudicatio from the perspective of ownership acquisition, highlighting its specificities in different types of disputes.

Key words: *adiudicatio, acquisition of ownership, division, actio familiae erciscundae, actio communi dividundo, actio finium regundorum.*

Литература

- Beghini, M., *La divisione giudiziale della comunione non ereditaria - Studio sulla funzione dell'adiudicatio*, Roma Tre Press, Roma, 2023.
- Berger A., *Zur Entwicklungsgeschichte der Teilungsklagen im klassischen römischen Recht*, Hermann Böhlau Nachfolger, Weimar, 1912.
- Buckland, W. W., *Finium regundorum*, *Revue historique de droit français et étranger*, Quatrième série, Vol. 15 1936.
- Gai Institutiones*, превод Станојевић, О., Београд, 1982.
- Eisner, B., Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948.
- Јустинијанове Институције*, превод Бакотић, Ј., Београд, 1912.
- Kaser M., *Adiudicare bei der actio finium regundorum und bei Vindikationen*, in *Symbolae iuridicae et historicae Martino David dedicatae*, Leiden, 1968.
- Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Крагујевац, 2025.
- Туцаковић, С., *Actio finium regundorum: област примене и правна овлашћења геометара*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са Стандардима европске уније, књ. 13, Крагујевац, 2025.

- Туцаковић, С., *Разрешавање сувласничке заједнице на основу actio communi dividundo*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима ЕУ, књ. 12, Крагујевац, 2024.
- Ulpian, Knjiga Regula*, превео Анте Ромац, Latina et Graeca, VPA, Загреб, 1987.
- Fagnoli, I., *Il magistrato in prima linea: I iudicia imperio continentia*, <https://europeanlegalroots.weebly.com/uploads/5/6/9/8/5698451/fagnoli.pdf>, приступ новембар 2025.
- Fragmenta vaticana: Mosaicarum et romanarum legum collation*, recognovit Mommsen, T., Berolini : apud Weidmanos, 1890.
- Hinrichs, F. T., *Zur Geschichte der Klage finium regundorum: Eine Kontroverse mit Rolf Knütel*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, vol. 111 no. 1/1994.
- Watson, A., *The Digest of Justinian*, University of Pensilvania Presss, Philadelphia, 1998.